

ประเภทของวรรณคดี

วรรณคดีในพระพุทธศาสนาที่เรียกกันว่า วรรณคดีบาลีนั้น หมายถึง วรรณคดีในพระพุทธศาสนาเฉพาะฝ่ายเถรวาทอันเป็นฝ่ายใต้เท่านั้น เพราะใช้ภาษาบาลีเขียนคัมภีร์ต่างๆ ส่วนพระพุทธศาสนาทางเหนืออันคือ ฝ่ายมหายานใช้ภาษาสันสกฤตเขียนคัมภีร์ ในที่นี้จะขอกล่าวถึงคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาที่เขียนเป็นภาษาบาลีเท่านั้น ซึ่งแบ่งออกกว้างๆ ได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่พระไตรปิฎกประเภทหนึ่ง กับหนังสือที่ไม่ใช่พระพุทธรวณะ แต่แต่งอธิบายความพระพุทธรวณะอีกประเภทหนึ่ง

ก. พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธรวณะ เดิมทีภิกษุในพระพุทธศาสนาจำพระพุทธรวณะสืบต่อกันมาคอยปาก จนถึงประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 5 จึงได้จารึกเป็นอักษรในคราวสังคายนาครั้งที่ 5 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แต่เดิมเป็นภาษาชาวเกาะ (สิงหล)

พระไตรปิฎกแบ่งเป็น 3 หมวด คือ

1. พระวินัยปิฎก เป็นคัมภีร์ว่าด้วยวินัยของภิกษุ และภิกษุณี แบ่งออกเป็น 5 เรื่องใหญ่ๆ คือ

มหาวิภังค์	ว่าด้วยวินัยของภิกษุ
ภิกษุณีวิภังค์	ว่าด้วยวินัยของภิกษุณี
มหาวรรค	เป็นประวัติหรือตำนานยาว ๆ

จุลวรรค เป็นเรื่องสั้นๆ ไม่ยาวเหมือนมหาวรรค
 ปรีวาร เป็นข้อปลีกย่อยอธิบายเรื่องราวในเรื่องแรกๆ ให้ละเอียด
 ยิ่งขึ้น

2. พระสุตตันตปิฎก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
 ที่ว่าด้วยบุคคล สถานที่ และธรรมะประกอบกัน โดยมากเป็นธรรมเทศนาบุคคลาธิษฐาน
 เป็นเรื่องของคนที่ประพฤติแบบนั้นได้รับผลแบบนั้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้สร้างมหา-
 วิหารเซตวัน เป็นต้น พระสุตตันตปิฎก แบ่งออกเป็น 5 นิกาย คือ

ทีมนิกาย เป็นพระสูตรยาวๆ ทั้งหมด
 มัชฌิมนิกาย เป็นพระสูตรที่มีความยาวปานกลาง
 สังยุตตนิกาย เป็นพระสูตรที่รวมเรื่องต่างๆ ประเภทเดียวกันไว้ด้วยกัน
 เช่น เรื่องเทวคาสังยุตต์ รวมเรื่องเกี่ยวกับเทวคาไว้
 ทั้งหมด พรหมสังยุตต์ รวมเรื่องเกี่ยวกับพรหมไว้ทั้งหมด
 อังคุตตรนิกาย เป็นพระสูตรที่แจกธรรมะออกเป็นข้อ ตามจำนวนธรรมะ
 แต่ละประเภท เช่น หมวด 2 ข้อ มีหิริโอตตปิปะ เป็นต้น
 หมวดสี่ข้อ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นต้น
 ขุททกนิกาย รวมพระสูตรและข้อธรรมะปลีกย่อยไว้ทั้งหมด เมื่อรวม
 ทั้งหมดแล้ว ขุททกนิกายจะมีเนื้อหาและ ความยาว ยาว
 มากกว่านิกายอื่น ๆ

3. พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์ที่มีแต่ธรรมะล้วนๆ ไม่กล่าวถึงบุคคล
 บางคัมภีร์ แต่งขึ้นภายหลัง

ข. วรรณคดีบาลีที่ไม่ใช่พระไตรปิฎก

วรรณคดีที่ไม่ใช่พระไตรปิฎก แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. คัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก คืออรรถกถา จัดว่าเป็นวรรณคดีประเภท
 ความเรียง เฉพาะเรื่องสาธก แต่เนื้อหาไม่จัดว่าเป็นวรรณคดี

2. คัมภีร์ที่พระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญจะอ่านขึ้นโดยเอกเทศ คัมภีร์ชนิดนี้ไม่ได้อธิบายความในพระไตรปิฎกเล่มใด หรือเรื่องใดโดยเฉพาะ แต่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์อธิบายหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาต่างๆ ไป เช่น มลทินบัญญัติ เป็นต้น

3. คัมภีร์ที่แต่งเป็นตำนานหรือประวัติ คัมภีร์ชนิดที่แต่งเป็นเรื่องราวเชิงตำนาน ประวัติศาสตร์ หรืออิงประวัติศาสตร์ เช่นที่ปางค์ มทาวงศ์ เป็นต้น

คัมภีร์เหล่านี้มีทั้งที่แต่งในอินเดีย ลังกา พม่า และไทย เช่น ที่ปางค์ มทาวงศ์ แต่งในลังกา ชินกาลมาลี จามเทวีวงศ์ และปฎิญาสชาดก แต่งในไทย ศาสนาวงศ์แต่งในพม่า เป็นต้น คัมภีร์เหล่านี้แต่งเป็นภาษาบาลี มีลักษณะทางภาษาแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยตามลักษณะของเนื้อหาตามกาลสมัย และความนิยมของผู้แต่งแต่ละคน อย่างไรก็ตามจักว่าเป็นวรรณคดีที่มีค่าควรแก่การศึกษาทั้งสิ้น

แต่ปกรณ์ที่เกจิอาจารย์แต่งขึ้นเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าบาง เกี่ยวกับโลกบาง เกี่ยวกับจักรวาลบาง เช่น ชินาลังการ ปฐมมโหธิ โลกที่ปกสสาร จักว่าเป็นวรรณคดี

พรหมที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีบาลี

ในวรรณคดีแยกพรหมออกเป็นล่วนหนึ่งจากมนุษย์และเทวดาสามี มีที่อยู่รวมกันเรียกว่า พรหมโลก หมายถึงโลกของพรหม มีทั้งหมด 20 ชั้น ชั้นแรกเป็นที่อยู่ของพรหมประเภทรูปพรหมมีอยู่ด้วยกัน 11 ชั้น ถัดไปคือสุทธาวาสเป็นที่อยู่ของพรหมที่เป็นพระอรหันต์บุคคลชั้นอนาคามี มีอยู่ด้วยกัน 5 ชั้น ถัดไปอีกเป็นที่อยู่ของพรหมประเภทรูปพรหมมี 4 ชั้น พรหมทั้งหมดยกเว้น อรูปพรหม 4 ชั้น เป็นรูปพรหม ผู้อยู่ในพรหมโลกเป็นผู้ปราศจากความรู้สึกทางกาม¹ พรหมโลกเป็นแห่งเดียวเท่านั้นที่ไม่มีสตรีเพศ ทั้งในตำนานเกี่ยวกับพระอินทร์ได้กล่าวถึง มขมาณพ (ซึ่งภายหลังเกิดเป็นพระอินทร์) ซึ่งมีภรรยา 4 คน คือนางสุนันทา สุจิตตา สุธัมมา และสุธาดา มขมาณพพรหมอภิวเพื่อน 32 คน ไคล่ร่างศาลา

¹Malalassekera. G.P. Dictionary of Pali Proper names 2 Vols,

(London : Luzac and Company Ltd, 1960) p. 336

หลังหนึ่ง ด้วยความมุ่งหมายที่จะไม่ให้สตรี เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับ นางสุธัมมาโคตราบกั คบคิดกับช่างผู้สร้างว่า ให้แกดงล้มทำขอฟ้าเสีย เพื่อให้ตนเองได้มีส่วนในการสร้างศาลา ค่าย โดยให้ช่างจารึกชื่อของนางไว้ที่ขอฟ้า แล้วเก็บไว้ที่บ้าน เมื่อส่วนอื่นๆ ของศาลา สำเร็จเรียบร้อยแล้ว ก็วันจะเปิดศาลาเป็นสาธารณะสถาน จึงปรากฏว่าช่างล้มทำขอฟ้า มฆมาตพจึงให้ทหารฟ้าที่มีคนทำไว้แล้ว เพื่อให้หยกในวันนั้น มฆมาตพจึงให้ช่างเหี่ยวหา ก็ไปพบที่เรือนนางสุธัมมาจึงขอชื่อ นางไม่ขายแต่ขอมีส่วนร่วมในการสร้างศาลาค่าย มฆมาตพ และเพื่อน 32 คน ไม่ชอบผู้หญิงก็ไม่ยอมให้นางมีส่วนร่วมด้วย นายช่างจึงเกลี้ยกล่อมว่า

อโยธา คุมุเห กิ กเถถ ฐเปถวา ทรหมโลกิ อญญิ มาตุคามรหิตฎุฐานิ นาม เตถลิ
(นายผู้หญิงคนอื่นๆ อย่างนี้ นอกจากพรหมโลกแล้วที่อื่นซึ่งปราศจากผู้หญิงไม่มีเลย)
มฆมาตพกับเพื่อน จึงยอมให้นางมีส่วนร่วมในการสร้างศาลาค่าย¹

สตรีซึ่งบำเพ็ญกรรมได้บรรลุดุจานในโลกนี้ เมื่อตายไปจะเป็เกิดในพรหมโลก และเกิดเป็นชาย ไม่เกิดเป็นสตรี การเกิดในพรหมโลกเป็นผลของกุศลกรรมอันเกิดจาก การบรรลุดุจาน พรหมก็เหมือนสัตว์อื่น ๆ คือ ไม่จำเป็นต้องเป็นพระโสดกัมมันหรือผู้มีการศรัทธา อยู่ในอนาคต² ในชาดกกล่าวถึงเรื่องหลายเรื่องที่ยุ้มาเพื่อบรรลุดุจานแล้วไปเกิดใน พรหมโลกหลังจากตาย พรหมบางองค์ก็ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับโลกของตนว่า "เที่ยง"³ คนที่จะไปเกิดในพรหมโลกได้ ก็คือผู้ที่บรรลุดุจานตามขั้นตามที่กำหนดไว้ในเรื่องวิธีการบรรลุดุ

¹ ฐัมมปัทฏฐกถา เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎาราชวิทยาลัย, 2502)

หน้า 104 - 105.

² Halalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, 2 Vols, p.33.

³ พกสูตร, สุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 566 - 568 หน้า 198 - 199
(พระนคร : โรงพิมพ์ศาสนา, 2515)

ฉาน¹ ค่ายเหตุนี้ผู้ซึ่งขึ้นไปเกิดเป็นพรหมจึงเป็นพวกพราหมณ์ นักบวช ฤๅษี แทบทั้งสิ้น เพราะเป็นเรื่องของฤๅษีชีไพรโดยตรง บนพรหมโลกทุกแห่งมีปราสาทและเครื่องประดับงดงามยิ่งกว่าเทวดาคงพันเท่า แต่ในพรหมโลกนี้มีเฉพาะพรหมผู้ชายล้วน พรหมผู้หญิงไม่มี พรหมโลกนั้นเป็นที่ผาสุกหนักหนาผู้ที่ไปเกิดเป็นพรหมมีความสุขยิ่งกว่าเทวดา ถึงเป็นพระอินทร์ก็สู้พรหมไม่ได้ แต่คนธรรมดาไม่ยากเกิดเป็นพรหมก็เพราะว่า พรหมอยู่เป็นโสดตลอดไป ไม่มีโอกาสมีนางฟ้า นางสวรรค์มาบำเรอเหมือนพระอินทร์และเทวดา ถึงขนาดเป็นเทวดาสามัญก็ยังไม่มีนางฟ้าใดคงพันนาง ส่วนความสุขของพรหมเป็นความสุขอย่างพระ ครองกันข้ามกับความสุขของฆราวาสผู้ครองเรือน เหตุฉะนั้นผู้ที่บวชเป็นภิกษุจึงเรียกว่าประพฤติกพรหมจรรย์ หมายความว่าประพฤติกอย่างพรหม คือ ไม่มีลูกไม่มีเมีย².

พุทธศาสนิกชนคนไทย แม้จะนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่เราก็ยังนับถือเทวดาและพรหมควบคู่กันไป เช่นมักจะกล่าวกันติดปากเป็นส่วนานว่า แล้วแต่เทวดาฟ้าดินจะบันดาล หรือว่าแล้วแต่พรหมลิขิต คนไทยเรานับรูจักหน้าตาของพระพรหมกันดีเท่าๆ กับรูจักหน้าตาของพระอินทร์ เพราะพระอินทร์และพระพรหมชอบมาเผชิญหน้าเราในเวลาเรามีอารมณ์เคร่งเครียด เช่นที่พูดกันว่า ไม่เลือกหน้าอินทร์หน้าพรหม

ก. ประเภทของพรหม

พรหมโลกเป็นที่อยู่ของโลกสวรรค์ชั้นสูงสุด โดยทั่วไปพรหมมีอยู่ 2 ประเภท คือ รูปพรหม และอรูปพรหม แต่ในที่นี้จะขอแบ่งพรหมเป็น 5 ประเภทตามลักษณะที่แตกต่างกันออกไปดังนี้คือ

¹การเข้านานมี 4 ชั้น คือ

1. ปฐมฉาน ประกอบด้วยองค์ 5 คือ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา
2. ทุตติยฉาน ประกอบด้วยองค์ 3 คือ ปิติ สุข เอกัคคตา
3. คตติยฉาน ประกอบด้วยองค์ 2 คือ สุข และเอกัคคตา
4. จตุตถฉาน ละสุข มีอุเบกขา และเอกัคคตา

²"พรหมจรรย์สูตร", สุตตันตปิฎก พระไตรปิฎก, เล่มที่ 19 ข้อ 111-113 หน้า 29

1. รูปพรหมสามัญ มีที่อยู่ในพรหมโลก 11 ชั้น
2. อสังขัญพรหม มีที่อยู่ในพรหมโลก 1 ชั้น
3. สุธรวาสพรหม มีที่อยู่ในพรหมโลก 5 ชั้น
4. อรูปพรหม มีที่อยู่ในพรหมโลก 4 ชั้น
5. พรหมโดยคุณธรรม

พรหมนั้นเมื่อกล่าวโดยธรรมาธิษฐาน ได้แก่ภาวะของจิตที่ประกอบด้วยพรหมวิหาร - ธรรม กล่าวคือ จิตที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ฝังแน่นอยู่ในสันดาน การกล่าวถึงพรหมเป็นชั้นๆ ก็คือการจัดภาวะของจิตที่สูงกว่ากันโดยคุณธรรมนั่นเอง ในวรรณคดีบาลีมีคุณธรรมที่สร้างความเป็นพรหม ดังนี้

ก) พรหมโดยบุคคลาธิษฐาน หมายถึงการยกบุคคลที่มีคุณธรรมให้เป็นพรหม เช่น ยกบิดา มารดา ให้เป็นพรหม ดังข้อความในพรหมสูตรว่า

"มารดาและบิดา บูณูเคราะห์แก่บุตรหลาน เรียกว่า พรหมของบุตรทั้งหลาย"¹

"อนึ่งในพรหมมัญญะ² และพรหมจรียาสูต³ กล่าวถึงพระโสคาปัตติผล

พระสกทาคามีผล พระอบาคามีผล และพระอรหัตตผล เป็นพรหมมัญญะ (ความเป็นพรหม) และพรหมจรรย" (ความประพฤตินามพรหม)

แสดงว่าตัวบุคคลผู้ได้โสคาปัตติผล พระสกทาคามีผล พระอบาคามีผล และพระอรหัตตผล คือ พระโสคาบัน พระสกทาคามี พระอบาคามี และพระอรหันต์ ท่านจึงถือว่าเป็นพรหมโดยบุคคลาธิษฐาน

¹พรหมสูตร พระไตรปิฎก เล่ม 20, ขอ 470, หน้า 150.

²พรหมมัญญะสูตร พระไตรปิฎก เล่ม 19, ขอ 105, หน้า 28.

³พรหมจรียาสูต พระไตรปิฎก เล่ม 19, ขอ 111 - 113, หน้า 29.

ข) พรหมโคยธรรมาธิษฐาน

พรหมโคยธรรมาธิษฐาน คือการยกธรรมมาแสดงเป็นพรหมหรือเป็นปฏิบัติไปสู่ความเป็นพรหม ได้แก่ พระอริยมรรค 8 ในพรหมมัญญสูตร กล่าวว่า อริยมรรค 8 ประการเป็นพรหมมัญญะกล่าวพระโศคาปคคิมล พระสกทาคามิมล พระอนาคามิมล และพระอรหัตตผลว่า เป็นพรหมมัญญะ¹ และพรหมมัญญสูตรที่ 2 กล่าวว่า อริยมรรค 8 ประการว่าเป็นพรหมมัญญะ ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ เป็นประโยชน์แห่งพรหมมัญญะ²

ในพรหมจรรย์สูตรที่ 1 และที่ 2 กล่าวอริยมรรค 8 ประการว่า เป็นพรหมจรรย์ (ความประพฤตินามพรหม) โศคาปคคิมล สกทาคามิมล อนาคามิมล และอรหัตตผล หรือ ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ เป็นผล และประโยชน์แห่งพรหมจรรย์³

ข. ชั้นและอายุของพรหม

การแบ่งอายุของพรหมนั้น เราเรียกว่า มหากัลป์ แปลว่า กัลป์ใหญ่มีความหมายว่านานแสนนาน เหลือที่จะนับได้ด้วยปี เป็นระยะเวลาระหว่างที่โลกธาตุ หรือสากลจักรวาล เกิดทำลายไปคราวหนึ่งๆ มหากัลป์หนึ่งๆ แบ่งเป็น 4 อสงไขย⁴ คือ

อสงไขยที่ 1 คือ ระยะเวลาตอนที่โลกถึงแก่ความประลัยไปหรือสลายไปเพราะไฟ น้ำ และลม มาล้างให้สิ้นไป

อสงไขยที่ 2 คือระยะเวลาตอนที่โลกธาตุสลายแล้ว มีความว่างเปล่าอยู่

อสงไขยที่ 3 คือ ระยะเวลาที่โลกธาตุกลับเกิดขึ้นใหม่

อสงไขยที่ 4 คือ ระยะเวลาที่โลกธาตุมีขึ้น จนถึงระยะเวลาประลัยอีกเท่าอายุของโลก

¹พรหมมัญญสูตร, พระไตรปิฎก, เล่ม 19, ข้อ 105-107, หน้า 28.

²พรหมมัญญสูตร, พระไตรปิฎก, เล่ม 19, ข้อ 105-107, หน้า 28.

³"พรหมจรรย์สูตร" พระสุกตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 19, ข้อ 111-116, หน้า 29.

⁴อภิธานปทีปิกา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, 2464) หน้า 250,

: อสังเขย: จตุตถาภิธรรมาธิษฐาน อสงไขย (เลขจำนวนหนึ่งที่ประกอบด้วย ศูนย์ 140 ศูนย์) อาจารย์ฉัตรทิพย์กล่าวว่า บัญญัติจตุตถาภิธรรมาธิษฐาน อสงไขย (เลขจำนวนหนึ่งที่ประกอบด้วย ศูนย์ 145 ศูนย์)

ระยะเวลาสองไขว้หนึ่ง จะนานเท่าไร เป็นเรื่องไม่สามารถจะนับได้ จึงต้องใช้วิธีอุปมา ดังนี้ว่า

เอาผ้าทิพย์อันอ่อนบาง เหมือนควัน มากกว่ากฎเขาซึ่งสูงได้โยชน์หนึ่ง และวัดได้โดยรอบได้ 3 โยชน์ ในระยะเวลาร้อยปี จึงกวาดอีกครั้งหนึ่ง เมื่อใดกฎเขานั้นราบเสมอแผ่นดิน เป็นหน้ากลอง ก็เป็นสองไขว้กลับหนึ่ง¹

สองไขว้กลับหนึ่งแบ่งเป็น 20 อันตรากลับ² และอันตรากลับนี้ยังแบ่งเป็นระยะเจริญกับระยะเสื่อม ระยะเจริญแบ่งเป็น 4 ยุค มีพระยาจักรพรรดิราชาเกิดเป็นลำดับกันได้ 4 องค์ คือเป็นยุคที่อายุของคนเจริญขึ้นเป็นลำดับตั้งแต่ 10-84,000 ปี เจริญถึงที่สุดก็ถึงระยะเสื่อม แบ่งเป็น 3 ยุค คือ ยุคเกิดโรคระบาด เกิดสงคราม และเกิดข้าวยากหมากแพงต้องอดตาย อายุของคนเริ่มเสื่อมลงถึงที่สุด คนมีอายุได้ 10 ปีเท่านั้น³

นอกจากกลับดังกล่าวมาแล้ว ยังมีสูญกลับ คือกลับว่างไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัส ในยุคที่ไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัส พรหมชั้นปัญจพิศสุทธาวาสก็จะไม่มี พุทธกลับก็คือ กลับที่มีพระพุทธเจ้ามาตรัส

เมื่อโลกเกิดขึ้นมา จะมีแผ่นดินที่เกิดเป็นจุดเริ่มแรก มีลักษณะเหมือนใบบัวลอยอยู่ในน้ำ ใบตอนนี้จะมีกอบัวเกิดขึ้น จะมีดอกเป็นนิมิตบอกจำนวนพระพุทธเจ้าที่จะอุบัติในกลับนั้น ดังนี้

กลับที่มีพระพุทธเจ้ามาตรัส 1 องค์ จะมีกอบัว 1 ดอก เรียกว่า สารกลับ
กลับที่มีพระพุทธเจ้ามาตรัส 2 องค์ จะมีกอบัว 2 ดอก เรียกว่า มณฑลกลับ
กลับใดมีพระพุทธเจ้ามาตรัส 3 องค์ จะมีกอบัว 3 ดอก เรียกว่า วารกลับ

¹ "ปัพพตสูตร" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 16, ข้อ 429-430, หน้า 202-203.

² อภิธานปุပ္พทีปิกา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, 2464) หน้า 333.

อนุตรากบโป มหากบปุต อสสิโม ภาโค (อันตรากลับเป็นส่วนที่ 80 ของมหากลับ)

³ "อัคคัณฐสูตร" พระไตรปิฎก, เล่ม 11, ข้อ 72, หน้า 112.

กัลป์ใดมีพระพุทธเจ้ามาตรัส 4 องค์ จะมีดอกบัว 4 ดอก เรียกว่าสารมณกัลป์
และถ้ากัลป์ใดมีพระพุทธเจ้ามาตรัส 5 องค์ จะมีดอกบัว 5 ดอก เรียกว่า ภัทรกัลป์¹

ในปัจจุบันเป็นยุคของภัทรกัลป์คือมีพระพุทธเจ้ามาตรัส 5 องค์ มาตรัสแล้ว 4 องค์
คือ พระกกุสันธ พระโกนาคมน พระกัสสป พระโคตม ยังจะมาตรัสภายหลังอีกองค์ คือ
พระศรีอริยเมตไตรย

1. รูปพรหมสามัญ

ที่อยู่ของพรหมชั้นนี้มีอยู่ 10 ชั้น ซึ่งพรหมเหล่านี้ล้วนเป็นอุปปาติกโยนิ² ทั้งสิ้น
มีดังนี้คือ

พรหมชั้นที่ 1 พรหมชั้นนี้ชื่อว่า พรหมปารีสัชชภูมิ เป็นที่อยู่ของพราหมณ์และฤๅษี
ซึ่งบรรลุปฐมฌานขั้นต่ำ เมื่อตายก็ไปเกิดในพรหมชั้นปารีสัชชภูมิ และมีอายุได้ $\frac{1}{3}$ อสงไขยกัลป์
จึงสิ้นอายุในพรหมโลก พรหมชั้นปารีสัชชภูมินี้ห่างไกลจากโลกมนุษย์มาก ขนาดเอาก้อนศิลา
ก้อนหนึ่งขนาดเท่าปราสาทเหล็กชื่อ โลหปราสาท อันมีอยู่ในสังกาทวีปเอามาทิ้งในชั้นปารีสัชชภูมิ
ถึงพื้นโลก จะกินเวลาถึง 4 เดือน

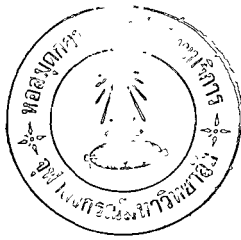
พรหมชั้นที่ 2 ชื่อ พรหมปุโรหิตภูมิ พรหมพวกนี้เมื่อยังเป็นพราหมณ์ เป็นฤๅษี
ได้ปฐมฌานชั้นกลาง พรหมพวกนี้มีอายุ $\frac{1}{2}$ อสงไขยกัลป์

¹"อัครัญญสูตร" พระสุตตันตปิฎก , พระไตรปิฎก, เล่ม 11, ข้อ 78-81, หน้า 115-116

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 119-121, กล่าวว่า

การปฏิสนธิมีอยู่ 4 ประการคือ

1. อัณฑโยนิ สัตว์อันเกิดแต่ไข ไคแกงู ไค ฯลฯ
2. ชลาณพุชโยนิ ไคแก่สัตว์อันเกิดแต่แมคลูกในท้องและมีรกหุ้มห่อไคแก่ คน ม้า ช้าง ฯลฯ
3. สังเสทโยนิ ไคแก่ สัตว์อันเกิดจากใบไม้ ละอองดอกบัว หยูาเน่า เนื้อเน่า
เหงื่อไคล เป็นต้นว่า หนอน บุง รัน ยุง ปลา ฯลฯ
4. อุปปาติกโยนิ เกิดเป็นตัวเป็นตนเจริญเติบโตเต็มที่แล้วที่เดียว เป็นต้นว่า
เทพยดา พรหม สัตว์นรก

พรหมชั้นที่ 3 มหาพรหมภูมิ พรหมพวกนี้แต่เดิมเมื่อยังอยู่ในโลกมนุษย์ เมื่อยังเป็นพรหมและเป็นฤๅษี เป็นผู้บรรลุปฐมฌานอันอุดม พรหมชั้นนี้อายุยืนในโคตหนึ่งมหากัลป์

เมื่อเกิดไฟไหม้กัลป์ จะไหม้พรหมทั้ง 3 ชั้นด้วย และสูงไปจากสวรรค์ชั้นพรหมทั้ง 3 ชั้นขึ้นไป ก็จะถึงพรหมอีก 3 ชั้น คือ

พรหมชั้นที่ 4 ปรีตภาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมซึ่งชาติปางก่อนเป็นฝูงเทพและมนุษย์ที่บรรลุตัญญาชั้นต่ำ เมื่อบรรลุดแล้วไม่นานก็สิ้นชีพ พรหมพวกนี้มีอายุยืนได้ 2 มหากัลป์

พรหมชั้นที่ 5 อัปมาณภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมเมื่อครั้งเป็นเทพ และมนุษย์ โคตัญญาชั้นกลาง พรหมพวกนี้อายุยืนได้ 4 มหากัลป์

พรหมชั้นที่ 6 อภัสสรภูมิ ฝูงเทพและมนุษย์ทั้งหลายที่โคตัญญาอันประณีต ครั้นตายไปแล้วก็ได้ไปเกิดเป็นพรหมชั้นนี้และมีอายุยืนถึง 8 มหากัลป์

เมื่อมีไฟไหม้กัลป์แล้ว มีน้ำท่วม น้ำจะท่วมถึงชั้นพรหมอภัสสรภูมิด้วย จากอภัสสรพรหมภูมิขึ้นไปไกลอีกมาก จะถึงพรหมอีก 3 ชั้น สูงขึ้นไปตามลำดับดังนี้

พรหมชั้นที่ 7 ปรีตสุภาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมซึ่งเดิมเป็นเทพ และมนุษย์ที่โคตัญญาชั้นต่ำ คือเมื่อโคตัญญาแล้วสิ้นชีพจะไปเกิดในพรหมชั้นนี้ พวกพรหมชั้นนี้จะมีอายุยืนได้ 16 มหากัลป์

พรหมชั้นที่ 8 อัปภาณสุภาภูมิ พรหมชั้นนี้ในชาติปางก่อนบรรลุตัญญาชั้นกลาง อายุยืนได้ 32 มหากัลป์

พรหมชั้นที่ 9 สุภักคิณภูมิ พรหมชั้นนี้ในชาติปางก่อนบรรลุตัญญาอันประณีต อายุยืนได้ 64 มหากัลป์

พรหมทั้ง 3 ชั้นนี้ เมื่อน้ำท่วมหลังจากไฟไหม้กัลป์แล้ว มีลม 4 ประการ¹พัด

¹ ญาณิโต, ไตรภูมิพระร่วง, หน้า 297 - 8.

ลม 4 ประการใดแก 1. ลมอุปเกฏฐวาท 2. ลมจิตตวาท 3. ลมภัทรวาท 4. ลมจักรวาท

ลมจะทำลายพรหมทั้ง 3 ชั้นนี้แล้วจึงจะวาย สูงขึ้นไปจากพรหม 3 ชั้นขึ้นไปไกลสุดที่จะประมาณได้ จึงถึงพรหมอีก 2 ชั้น คือ

พรหมชั้นที่ 10 เวทีปถลภูมิ ผุ่งเทพและมนุษย์ซึ่งถึงจตุคตถยานอันประณีต ครันตายไปจะไปเกิดในพรหมชั้นเวทีปถลภูมิ พรหมชั้นนี้อายุยืนได้ 400 กัลป์

2. พรหมชั้นอัสติภูมิพรหม

พรหมชั้นที่ 11 อัสติภูมิพรหม พรหมชั้นนี้เมื่อเป็นมนุษย์ได้จตุคตถยานอันประณีตอย่างยิ่ง และเป็นผู้นิพพานด้วยพรหมจรรย์ไม่มีลูกไม่มีเมีย เขาว่าฟังว่าสัตว์ทั้งหลายที่คงทนทุกข์เวทนาในจตุราบายนั้น เป็นเพราะมีใจรูจักรำพึง รูกักรัก รูกักขัง เป็นผลให้ต้องประกอบกรรมชั่วต่างๆ ถ้าเมื่อใดเป็นผู้ไม่มีใจเสียใจ ก็ไม่ต้องคิดถึงอะไรสักสิ่ง จะเป็นการดีอย่างยิ่ง พรหมในชั้นนี้ว่าฟังว่า กูอย่ามีลูก อย่ามีเมีย อย่ามีใจ แล้วภาวนาว่า อัสติภูมิ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า สัจญาวิราถภาวนา หมายความว่า การบำเพ็ญธรรมอันปราศจากสัญญาภาวนาเช่นนี้ทุกเมื่อ ครันตายไปแล้วก็จะไปเกิดในพรหมชั้นที่ชื่อว่า อัสติภูมิพรหม

ฝูงพรหมในชั้นนี้สูงประมาณ 96,000 วา ใจก็ไม่มี หน้าตาตั้งรูปพระปฏิมาทองอันช่างหากซัดใหม่ ผิวว่าผู้ใดนั่งตาย เมื่อคำนึงไปเป็นพรหมชั้นนี้ก็จะนั่งอยู่ตลอดอายุ ผู้ใดยืนอยู่จึงตายก็จะไปเกิดในพรหมชั้นนี้ ไม่ไหวติง ตาไม่กระพริบ พรหมชั้นนี้อายุได้ 500 มหากัลป์ เมื่อสิ้นอายุ หากพรหมนั้นมีบุญอันได้กระทำมาก่อน ก็จะได้ใจคืนมาตั้งคนปกติทั้งหลาย และก็จะไปเกิดตามบุญ และบาปที่สร้างไว้

พรหมทั้ง 11 ชั้นแรกที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อสิ้นอายุชยในพรหมโลกแล้วก็จะลงไปเกิดเป็นปกติเช่นคนทั้งหลายตามแต่บุญและบาปที่ตนเคยกระทำไว้ ไม่ได้ถึงนิพพาน¹

¹"เกวัญสูตร" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 9, ข้อ 343 - 349, หน้า 370-373

3. บัญญัติสุทธาวาสพรหม

สูงขึ้นไปอีกมากถึงพรหมอีก 5 ชั้น อันมีชื่อว่าบัญญัติสุทธาวาส หรือสุทธาวาสพรหม เป็นที่อยู่ของพรหมผู้วิสุทธ์ โดยเฉพาะพระอนาคามิบุคคล เท่านั้นที่จะไปเกิดเป็นพรหมชั้นนี้ได้ พระอริยมุคคโคตถกบุคคล 4 ประการ กำหนดความสัตถุโธชนที่ละได้

สัตถุโธชนที่ 10 ที่พระอริยมุคคจะไล่ตามชั้นของคณ คือ

1. สักกายทิฏฐี ความเห็นว่า ร่างกายเป็นของตน
2. วิจิกิจฉา ความกังเลใจ ความคลางแคลงใจ
3. สีลัพตปรามาส การลุ่มหลงคำถือ และพรต
4. กามราคะ ความกำหนัดในกาม
5. ปฏิฆะ ความกระทบกระเทือนใจ ความขุ่นเคือง
6. รูปราคะ ความกำหนัดในรูป หมายถึงอุปนิสัยเป็นอารมณ์ของฉาน
7. อรูปราคะ ความกำหนัดในอรูป หมายถึงอุปนิสัยที่เป็นอารมณ์ของอรูปฉาน
8. มานะ ความถือตัว
9. อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน
10. อวิชชา ความไม่รู้

1. พระโสดาบัน จะละสัตถุโธชน 10 ข้อที่ 1 ถึง 3 ได้ รวมทั้งมีศีล 5

ประจำ

2. พระสกทาคามี ละสัตถุโธชน 10 ข้อที่ 1 ถึง 3 ได้ รวมทั้งมีศีล 5 ประจำ เช่นเดียวกับโสดาบัน แต่ราคะ โทสะ โมหะ เบบ้างกว่าโสดาบัน

3. พระอนาคามี ละสัตถุโธชน 10 ข้อที่ 1 ถึง 5 ได้ รวมทั้งมีศีล 5 ประจำ

4. พระอรหันต์ ละสัตถุโธชน 10 ได้ทุกข้อ¹

¹"ทสภนิบาต อังคุตตรนิกาย" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 23, ข้อ 59, หน้า 110 - 111

พรหมในปัจจุพัชิสุทธาวาส มีชื่อและคุณสมบัติ ดังนี้

พรหมชั้นที่ 12	อวิหา	อายุของพรหมชั้นนี้มีกำหนด	1,000 มหากาลป์
พรหมชั้นที่ 13	อติปปา	อายุของพรหมชั้นนี้มีกำหนด	2,000 มหากาลป์
พรหมชั้นที่ 14	สุทัสสา	อายุของพรหมชั้นนี้มีกำหนด	4,000 มหากาลป์
พรหมชั้นที่ 15	สุทัสสี	อายุของพรหมชั้นนี้มีกำหนด	8,000 มหากาลป์
พรหมชั้นที่ 16	อกนิฏฐา	อายุของพรหมชั้นนี้มีกำหนด	16,000 มหากาลป์

พรหมทั้งหลายในอกนิฏฐภูมินั้น เมื่อไฟไหม้โลกแล้วและเกิดแผ่นดินขึ้นใหม่ก็จะลงมา
ยังกอบัวอันเกิดในแผ่นดินใหม่ ถ้ากัลป์ใดจะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ที่องค์ ก็จะมีดอกบัวปรากฏอยู่
เท่านั้น ดอกบัวที่เกิดขึ้นจะมีอัญชুবิหารอยู่ในดอกบัวด้วยคือ สบง 1 จิวร 1 สังฆาฏิ 1
รัศประคค 1 มืดโกน 1 เข็มเย็บผ้า 1 หมอกรองน้ำ 1 อัญชুবิหารนี้เกิดเป็นธรรมดา
ตามสมภารแห่งพระพุทธเจ้านั้น พรหมที่อยู่ในชั้นอกนิฏฐภูมิเมื่อใดที่พระพุทธเจ้าเสด็จบรรพชา
พรหมนั้นก็เอาผ้าไตรจีวร และเครื่องบริวารจากพรหมโลกมาถวายพระพุทธเจ้าทรงรับไตรจีวร
เมื่อทรงไตรจีวรก็ถอดเอาผ้าขาวอันพระองค์ทรงยื่นให้พรหม พรหมจึงรับเอาขึ้นไปไว้ถึงอกนิฏฐภูมิ
แล้วจึงเนรมิตเป็นพระเจดีย์แก้วอันใสงาม เจดีย์นั้นสูง 96,000 วา และมีพระนามว่า ทุสสเจดีย์
พรหมทั้งหลายยอมไปอุปฐากวันละ 7 แสนมิโคชาค

4. อรูปพรหม

สูงกว่าอกนิฏฐภูมิขึ้นไปเบื้องบนไกลหนักหนา จะถึงพรหมโลกอีก 4 ชั้น เป็นอรูปพรหม
อันหาตัวคนไม่ได้ คงมีแต่จิต สาเหตุที่เป็นดังนี้เพราะพรหมพวกนี้เมื่ออยู่ในโลกมนุษย์ว่าฟังว่า
ถ้าเรามีแต่จิต ไม่มีคน จะทำร้ายผู้อื่นไม่ได้ เมื่อคิดเช่นนั้นแล้วก็ตั้งใจภาวนาให้เหลือแต่จิตเสมอ
และตั้งความปรารถนาจะขึ้นไปอยู่ในอรูปพรหม และบรรลุฌานที่เรียกว่า อรูปฌาน เมื่อตายไป
จึงเกิดเป็นอรูปพรหม ซึ่งมี 4 ชั้น คือ

พรหมชั้นที่ 17 อากาसानัญจายตนภูมิ ผู้ใดปรารถนาที่จะไปเกิดในพรหมชั้นนี้ให้ภาวนา
ว่า อนนโต อากาโส อนนโต อากาโส (ซึ่งหมายความว่า อากาศไม่มีที่สุด) จนบรรลุอากาสา-
นัญจายตนฌาน ลึนชีวิตแล้วจะไปบังเกิดในพรหมชั้นนี้ตลอดชีวิต พรหมชั้นนี้อายุยืนได้ 20,000
มหากาลป์

¹พญาลิไท, ไตรภูมิพระร่วง, หน้า 213.

พรหมชั้นที่ 18 วิญญาณัญญาตนภูมิ ฤษีบางจำพวกกระทำฌาน 5 ประการชั้นต่ำ และได้อากาศาณัญญาตนสมบัติแล้วแต่ยังไม่พอใจ เพราะเห็นว่ายังมีใจมากเกินไป จึงปรารถนาจะใคร่ถึงวิญญาตัญญาตนสมบัติ จึงภาวนาวา "อนนตฺ วิญญาณํ อนนตฺ วิญญาณํ" (วิญญาณไม่มีที่สุด) จนบรรลुวิญญาตัญญาตนฌาน ครบก็ตายไปก็จะไปเกิดในพรหมชั้นนี้ อายุของพรหมชั้นนี้ยืนได้ประมาณ 40,000 มหากัลป์

พรหมชั้นที่ 19 อากิญจัญญาตนภูมิ ฤษีบางจำพวกได้ฌาน 5 ประการชั้นต่ำ และได้วิญญาตัญญาตนสมบัติ ยังไม่พอใจเพราะยังมีจิตมากเกินไป เห็นว่าอากิญจัญญาตนสมบัติ เป็นสุขกว่า จึงใฝ่ใจ จึงภาวนาวา นตฺถิ กิญฺจิ นตฺถิ กิญฺจิ (นึกหนึ่งไม่มี หน้อยหนึ่งไม่มี) จนบรรลุ อากิญจัญญาตนฌาน ซึ่งตายไปก็จะไปเกิดในพรหมชั้นนี้ และมีอายุยืนได้ 60,000 มหากัลป์

พรหมชั้นที่ 20 เนวสัญญานาสัญญาตนภูมิ ฤษีบางจำพวกได้ฌาน 5 ประการชั้นต่ำ และได้อากิญจัญญาตนสมบัติแล้ว แต่ก็ยังไม่พอใจด้วยเห็นว่ายังไกลฝั่งพรหมมีรูป จึงไม่สบายใจเหมือนกับตนอยู่ใกล้ข้าศึก ซึ่งมีหอกมีดาบ จึงไม่ยินดีในอากิญจัญญาตนสมบัติ แต่ใคร่ไปเกิดในเนวสัญญานาสัญญาตนภูมิ จึงตั้งความปรารถนาว่า "เนวสัญญานาสัญญี ภวิสฺสามิ" (ขอคุณนี้มีใจน้อยหนักหนา) ประคุดหายไปในอากาศเป็นร้อยเท่า น้อยกว่าในพรหมชั้นอื่นๆ คือ มีใจน้อยมากกว่ากับไม่มี เมื่อตายไปจึงได้เป็นพรหมชั้นนี้ได้ และมีอายุยืนได้ 84,000 มหากัลป์ แม้จะมีใจอยู่น้อย แต่ก็มีอยู่เพื่่อมุขสมบัติหรือสุขสมบัติ

เมื่อใดพระพุทธเจ้าเสด็จมาตรัสรู้ในโลกนี้ อรูปพรหมทั้งหลายก็มีใจศรัทธา และบูชาพระพุทธองค์ ฝูงพรหมอันเกิดในอรูปพรหมทั้ง 4 ชั้นนี้ เมื่อสิ้นอายุบางครั้งก็ไปเกิดในภูมิชั้นนั้นเอง บางครั้งไปเกิดในอรูปพรหมชั้นบนก็มี บางครั้งก็ลงไปเกิดในสุกคตฺติมมิตฺติ 7 คือ มนุษย์โลก และฉกามาพรวิ ยันได้แก่สวรรค์ 6 ชั้น คือ จาตมหาราชิกา กวาวตังส ยามา

कुलित निम्मानन्तर्गत् परिमितवस्वत्¹ แต่จะไม่เกิดในรูปพรหมชั้นต่ำ ไม่เกิดในรูปพรหม และ
ไม่ลงมาเกิดในจตุรกาย 1 อันประกอบควย นรก เปรต อสุรกาย และเปรตจกาน² แต่ก็
ยังไม่บรรลุนิพพานเลย³

แม้พรหมโลกจะเป็นสุขเพียงเท่าใด แต่พรหมทั้งหลายก็ยังมีเกิด มีดับ เช่นเดียวกับ
กัมมอื่น ๆ ซึ่งรวมได้ทั้งหมด 31 คือ จตุรกาย 4 มนุษย์ภูมิ 1 จกามาพรภูมิ 6 และ
พรหมโลก 20 มีได้เพียงแต่แน่นอน พรหมทั้งหลายเป็นโสดไม่ได้มีใจกำหนัดกระสันยินดีต่อ
เพศหญิง พรหมบางพวกอยู่ไถ่ณที่ชื่อว่า อริยวิหาร บางพวกอยู่ไถ่ณที่พิยวิหาร บางจำพวก
อยู่ไถ่ณสถานอันเรียกว่า พรหมวิหาร ผู้ใดก็แล้วแต่ทำบุญบวชเป็นสมณะ แม้ว่าจะมีศีล-
เท่าใดแต่มีไถ่ณ จะไม่เกิดในพรหมเลย แต่ครผู้ใดอุปถัมภ์ และมิได้เลื้อจากณ
จึงได้ไปเกิดในพรหมโลก⁴

ค. ลักษณะของพรหม

1. รูปร่างของพรหม

พรหมในรูปพรหมล้วน เป็นชายทั้งสิ้น มีพรหมชั้นสูงสุดคือพรหมชั้นเดียวที่ไม่มีใจ
ไม่เคลื่อนไหว ส่วนพรหมอื่นๆ อีก 15 ชั้นฟ้า ย่อมเคลื่อนไหวได้ ใช้จักขุ ใช้โสต หายใจ-
เข้าออกได้ เพียงแต่มีไถ่ณกลิ่นหอม และเหม็น มีลิ้นใหญ่จักเจรจาพาทิ แต่มีไถ่ณรสอาหาร
เพราะมีไถ่ณเสพอาหาร อิมแก่ณสมบัติของตนเอง เนื้อหนังของ พรหมนั้นแบบมือคองก็มีรู-
สึกเจ็บ และไม่ยินดีที่จะถูกคองผู้อื่น ทาและกายของพรหมทั้งหลายงามและเกลี้ยงเกลา
และมีรัศมีรุ่งโรจน์กว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ตั้งพันเท่า เพียงแต่มีตา เดียวจะให้แสง
สว่างเรืองไปทั่วจักรวาลทั้งหมื่นจักรวาล และก็สว่างทั่วทุกแห่ง พรหมทั้งหลายเกลาเกษ
งามหนักหนา ทรงชวาทุองค์ รูปกายถึงคงาม แม้แต่เขาหรือชอกศอกก็กลมไม่เห็นที่คอกัน

¹ ฑาไลไท, ไตรภุมิพระรวง, หน้า 14

² ฑาไลไท, ไตรภุมิพระรวง, หน้า 14

³ ฑาไลไท, ไตรภุมิพระรวง, หน้า 257

⁴ Franklin Edgerton, Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and :

ในกายมีคัมภีระความงาม¹ รูปร่างที่เห็นใจสัตว์ของพรหมก็อ้อมกายตรง (พรหมว อชคตฺยโศ) คือ
ไม่ไค้เอนไปในเบื้องหน้าและเบื้องหลังเหมือนกายชนทั้งหลาย²

2. เสียงของพรหม (พรหมสุสโร กรวิกภาต)

เสียงของพรหมนั้นไพเราะหนักหนา ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ คือ

1. แจ่มใส (วิสุตฺตฺยโศ)
2. ชัดเจน (วิญฺเญยฺโย)
3. อ่อนหวาน (มฺยฺมฺ)
4. เสนาะ (สวานฺโย)
5. กลมกล่อม (วคฺคฺ)
6. เสียงไม่แตก (อวิสารีโ)
7. รุ่ง (คฺมกฺโร)
8. มีกลิ่น (เนนฺนาท)

กล่าวกันว่าในสมัยพุทธกาล โภทฺธิสฺสและภราทฺหมณฺเฑสฺสสำเร็จเลิศปถาศศร 18 ประการ
ไค้รับคำสั่งจากพระเจ้าศุทฺธิสฺสให้สืบเสาะศศรในชิตฺยวงค์และเสนานวี่ วมาศยฺเถรณฺเฑสฺส ครอบจน
คฤหฺสคฺกั้หลายที่บริบูรณฺวยวิตฺถวักษณะ 64 ประการ⁴ จนในที่สุดไปพบพระนางสิริมามทายายา
กำลังประพาสราชวตฺตภาเพรอมตายชาราชบริพาร จึงไค้เข้าไปเฝ้าทางสิริมทายายา เมื่อไค้
เจรจากับพระนางล้งกับวิสุตฺตภาท เพราะเสียงของพระนางไพเราะประคฺรเสียงทวามหาพรหม

¹ททาลีท, ไทกรณฺเฑสฺส, หน้า 240 - 241.

²กรมสมเด็จพระปรมาณุชิตฺติโนรส, ปรุสมมโศชิตฺติ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา, 2505) หน้า 75.

³พรหมายุสฺตร, พระไตรปิฎก, เลม 20, ข้อ 589, หน้า 615

⁴กรมสมเด็จพระปรมาณุชิตฺติโนรส, ปรุสมมโศชิตฺติ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา, 2505) หน้า 17 - 18.

กล่าวกันว่าเสียงของทิวเขาพหุมนั้นมีความไพเราะเหมือนเสียงของนกกกรวิก จนทำให้สัตว์ป่าทั้งหลายที่ได้ยินถึงกับลืมหูลืมตา แม้เสียงที่กล่าวถึงได้เนื้อก็ลืมหูลืมตา หรือแม้แต่เนื้อที่ กำลังวิ่งหนีเสียงก็ยืนตะลึงฟังเสียงนกกกรวิก จนไม่อาจที่จะขยับเขยื้อนร่างกายได้

3. อายตนะของพรหม

อายตนะ หมายถึง สื่อดิจตคือ ซึ่งโดยปกติมนุษย์มีสื่อดิจตคือหรืออายตนะ 6 ประการ คือ

1. ตา
2. หู
3. จมูก
4. ลิ้น
5. กาย
6. ใจ

สำหรับพรหมนั้น อายตนะหามีครบเท่ากับมนุษย์ไม่ ในรูปพรหมสามัญ ไม่รู้จัก กลิ่นหอมและเหม็น ทั้งนี้ก็แสดงว่าขาดสัมผัสทางจมูก ไม่เสพอาหาร เพราะอัมภควยฉานสามารถ ก็ขาดสัมผัสทางลิ้น หรือเมื่อมือบาสัมผัสก็ไม่รู้สึกร้อน เย็น แสดงว่าขาดสัมผัสทางกาย สิ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าในรูปพรหมสามัญมี อายตนะเพียง 3 คือ ตา หู ใจ คงใบ คัมภีร์ สัจจสังเขป กล่าววว่า

ปณฺจชาตฺวาตฺถินฺนมา ปาเน คณฺฐรโสชานํ

นุปฺปตฺติ ตถฺถ อุตฺตมํ อโณธฺฐพฺพตฺติโต

(ความบังเกิดขึ้นแห่ง กลิ่น รส และโอชา ในรูปพรหมนั้นยอมหาไม่ได้ เพราะ มีกำหนดธาตุตอนกน 5 ธาตุ เพราะความไม่มีความเป็นไปแห่งโณธฺฐพฺพตนะแห่งธาตุทั้งหลาย)¹

¹ ไฉยม์ ประทีนทอง, พระกัมภีร์ สัจจสังเขป, (แปล) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ - รัชการานนท์, 2507) หน้า 28 - 29.

พรหมในชั้นอัญญพรหมนั้น มีแครูปอย่างเดียวปราศจากนามธรรมติดต่อ เพราะพวกนี้
 รั้งเกียรตินาม คือความจำใดหมายรูว่าความทุกข์ ความเดือดร้อนต่างๆที่บังเกิดขึ้นมีสาเหตุมาจาก
 เพราะมีความจำ จึงบำเพ็ญการปฏิบัติซึ่งเรียกว่า อัญญาวิราคะตามภาษาธรรม ซึ่งมีความ
 หมายว่า การภาวนาเพื่อปราศจากอัญญา คั้งนั้นเมื่อสิ้นชีวิตในขณะที่เขาฉาน จะไปบังเกิดในพรหม-
 โลก ชั้นอัญญพรหม ซึ่งไทยเราเรียกว่า พรหมลูกฟัก

ส่วนอรุปรหมนั้นหาตัวตนไม่ได้ เพราะรั้งเกียรจจากการมีตัวตนจะก่อให้เกิดความชั่วต่างๆ
 คั้งนั้นจึงภาวนาให้เหลือแต่จิตอย่างเดียว ฉะนั้นเมื่อสิ้นชีวิตขณะเขาฉานจึงไปบังเกิดในชั้นอรุปรหม
 ซึ่งมีจิต เป็นอายตนะเพียงอย่างเดียว

ง. การเกี่ยวข้องกับมนุษย์ของพรหม

กล่าวกันว่าพรหมมักจะมาเยี่ยมเยือนชาวโลก และให้ความสนใจในความ เป็นอยู่ของคน
 เช่น พรหมนารถจากพรหมโลก มาเยี่ยมพระเจ้าอังกติเพื่อขจัดความเห็นผิดของพระเจ้าอังกติ¹
 เมื่อพระพุทธองค์ทรงทอพระพุทฺธิ์ที่จะประกาศพระศาสนา เพราะความที่พระธรรมเป็นของลึกซึ้ง
 สหัมบดีพรหม ก็มาเฝ้าพระพุทธองค์ และหลออาราธนาให้ประกาศพระศาสนา เพื่อสันติสุขของชาวโลก²
 นอกจากนั้นยังกล่าวอีกว่าสหัมบดีพรหมมาเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกหลายครั้งหลายหน สันถุมารพรหมเป็น
 พรหมที่เฝ้าติดตามพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่ง พรหมทั้งหลายปรากฏว่ามาเยี่ยมชาวโลก และเพาโลก
 อีกด้วย เช่น สันถุมารพรหม เคยได้รับเชิญมาในที่ประชุมของเทวดาชั้นดาวดึงส์ และยังได้กล่าว
 สรรเสริญพระพุทธคุณพร้อมทั้งให้คำอธิบายเทศนาของพระพุทธเจ้า แต่เพื่อจะทำการนี้ได้ สันถุมาร
 พรหมได้แปลงร่างเป็นนัญจสิขเทพบุตร³ แต่ในทางพระพุทธศาสนายังมีคำกล่าววว่า พรหมในบางที่
 บางครั้งก็มีความคิดในทางที่ผิด เช่น มีเรื่องกล่าวไว้ว่า พวกพรหมได้เกิดที่รัฐชัวชัว ฐานะของ
 พรหมนี้ เป็นของเที่ยง ยั่งยืน ติดต่อกันคั้งที มีความไม่เคลื่อนไหวเป็นธรรมดา ทั้งเป็นฐานะที่ไม่
 เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติและไม่อุบัติ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังพรหมโลกตรัสสอนว่าพรหมเป็น

¹Malalasekera , G.P. Dictionary of Pali Proper Names , (London :Luzac & Company , 1960) Vol. I. 338 .

²Malalasekera , Dictionary of Pali Proper Names , Vol. I. 338.

³Malalasekera , Dictionary of Pali Proper Names , Vol. I. 338.

ผู้ไม่เที่ยง พรหมยังเกิด เจ็บ และตายอยู่¹

จ. ปฏิบัติที่จะไปสู่ความเป็นพรหม

พรหมกล่าวโดยบุคคลาธิษฐานก็เป็นเทพชั้นสูงกว่าเทวดาธรรมดา กล่าวโดยธรรมาธิษฐาน พรหมก็เป็นภาวะของจิตหรือภูมิของจิตที่สูงกว่าจิตของสามัญชนหรือบุคคลธรรมดา การได้เป็นพรหมจึงต้องดำเนินชีวิตอย่างเข้มงวด ต้องปฏิบัติทางจิตอย่างสูง จึงสามารถบรรลุความเป็นพรหมได้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกปฏิบัติไปสู่ความเป็นพรหมว่า "กรรมฐาน" (กรรมฐานมี 2 ประการ คือ สมถกรรมฐาน การบำเพ็ญกรรมฐานนี้บางส่วนจะทำให้ไปเกิดเป็นพรหม และอีกประการหนึ่ง คือ วิปัสสนากรรมฐาน เป็นการบำเพ็ญเพียรทางปัญญาเพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ เป็นทางไปสู่ความเป็นอริยบุคคลมีพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์) ในที่นี้จะกล่าวถึงกรรมฐานซึ่งเป็นการทำให้เกิดฉานอันเป็นปฏิบัติไปสู่ความเป็นพรหมโดยตรงดังต่อไปนี้

1. รูปพรหม ต้องไครูปฉานดังต่อไปนี้

- ก) ปฐมฉาน มีองค์ 5 คือ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา
- ข) ทุคฺยฉาน มีองค์ 3 คือ ละวิตก วิจาร์ ใจ มีปิติ สุข เอกัคคตา
- ค) คตฺยฉาน มีองค์ 2 คือ ละปิติ มีแต่สุข และเอกัคคตา
- ง) จตุตถฉาน มีองค์ 2 คือ มีอุเบกขา และเอกัคคตา

ปฐมฉาน ให้ไปเกิดเป็นพรหม 3 ชั้นแรกคือ ปาริสีชชภูมิ ปุโรหิตภูมิ และมหาพรหมภูมิ

ทุคฺยฉาน ให้ไปเกิดเป็นพรหม 3 ชั้นต่อมาคือ ปรีตตภาภูมิ อัปปมาณภูมิ และอภัสสรภูมิ

คตฺยฉาน ให้ไปเกิดเป็นพรหมอีก 3 ชั้นต่อมา คือ ปรีตตสุภาภูมิ อัปปมาสุภาภูมิ และสุภกัณฺหภูมิ

¹"พกสูตร", พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 15, ข้อ 568, หน้า 199.

จตุตถฌาน ให้ไปเกิดเป็นพรหมในชั้นเวฬุผลภูมิ และอสัญญ์ภพ

2. สุทธาวาสพรหม

เป็นภูมิสำหรับพระอริยมุคตชั้นอนาคามี ซึ่งได้บำเพ็ญวิปัสสนาจนบรรลุ
อนาคามีมรรคผล

3. อรุปรหม ต้องได้อรุปรณาทังคต่อไปนี้

- ก) อากาณัญญายตนฌาน
- ข) วิญญาณัญญายตนฌาน
- ค) อากิญจัญญายตนฌาน
- ง) เนวสัญญานาสาณัญญายตนฌาน

บุคคลที่ได้ฌานทั้งกล่าวจะไปเกิดเป็นอรุปรหมตามชั้นของฌานที่ตนได้กล่าวโดย
อารมณ์ กรรมฐานมีทั้งหมด 40 อย่าง

1. กสิณ 10
2. อสุภ 10
3. อนุสสติ 10
4. อรูป 4
5. พรหมวิหาร 4
6. จตุธาตุวัตถุทาน 1
7. อหारेปฏิบัติกุศลสัญญา 1

กรรมฐานเหล่านี้เฉพาะที่ให้ฌานได้ครบก็มี ธาตุกสิณ 4 คือ ปรฐวิกสิณ การเพ่งคิน
อาโปกสิณ การเพ่งน้ำ, เตโชกสิณ การเพ่งไฟ, วาโยกสิณ การเพ่งลม, วรณกสิณ 4
คือ นิลกสิณ การเพ่งสีเขียว, ปิตกสิณ การเพ่งสีเหลือง, โลหิตกสิณ การเพ่งสีแดง
โอทาทกสิณ การเพ่งสีขาว, อนุสสติ 1 คือ วานาปานสสติ (กำหนดลมหายใจเข้าออก)
กรรมฐานทั้ง 9 นี้เป็น ปฏิบัติให้บรรลุฌานได้ทั้งรูปฌานและอรุปรณาทังค

ฉ. การสร้างโลกและให้กำเนิดมนุษย์

พระพรหมมุนี ไคอาจถึงไตรภูมิวิวินิจฉัยและไตรโลกวิตถาวไว้ในหนังสือสากศาสนาว่า เมื่อโลกเก่าตั้งมา 64 อันตราก็ดับแล้วถึงซึ่งความพินาศ เมื่อโลกจะพินาศนั้นเริ่มต้นด้วยพระอาทิตย์ 2 ดวง และทิวเข็ขึ้นเป็น 7 ดวง เพลิงเกิดลุกไหม้เป็นเปลวไฟขึ้นใหม่ทั่วแสนจักรวาลให้เป็นดวงสุลหิมค พอเพลิงคัมพมหาเมฆตั้งขึ้นแทนมีห้าฝนตกลงมาท่วมจักรวาลดับเพลิงให้หมกสิ้น ต่อจากนั้นก็มียุคพัฒนาจนนำที่ท่วมจักรวาลแห้งและประมวลเป็นเปลือกคมเข้าเป็นโลกอีก โลกแรกเกิดนั้นมีสัตว์ฐานเหมือนใบบัว ซึ่งลอยอยู่เหนือน้ำ มีพื้นต่ำบาง สูงบาง พื้นโลกส่วนสูงก็กลายเป็นภูเขา ส่วนที่ต่ำก็กลายเป็นพื้นราบ เป็นแม่น้ำ เป็นทะเล และเป็นมหาสมุทร พื้นราบนั้นมีกลิ่นหอมคัมขาวมรูปายาส¹ แต่ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า จักรวาลสมัยนั้นมีแต่น้ำ มีคณมองไม่เห็นอะไร ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวทั้งหลายตลอดจนกลางวัน กลางคืน ยังไม่ปรากฏ สัตว์ที่มีปติเป็นอาหาร ไม่ปรากฏเพศหญิง เพศชาย มีรัศมีขานออกจากกาย สัตว์จรไปได้ในอากาศ และอยู่วิมานอันงาม ซึ่งจุติจากอาภัสสรภูมิเข้ามาสถิตอยู่ในภพนี้เป็นเวลากาลนาน ครั้นต่อมาได้เกิดง้วนดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไปปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย มีกลิ่นหอมเหมือนนมสดที่เคี้ยวในหวัก และจับเป็นฝ้าอยู่ข้างบน ง้วนดินนั้นถึงพร้อมด้วยรส กลิ่น สี มีสีคล้ายเนยใสหรือเนยข้นอย่างใด มีรสอร่อยจรรวงฝั่งเด็ก²

ครั้นต่อมาสัตว์ผู้หนึ่งชอบทดลองได้เอาน้ำขอนง้วนดินขึ้นมาลองลิ้ม มีความรู้สึกอร่อยซาบซ่าน เขาจึงเกิดความอยากขึ้น สัตว์พวกอื่นก็ลองลิ้มตาม เกิดความอยากขึ้นเมื่อบริโภคนง้วนดินเป็นเวลานานจึงเกิดร่างกายกล้าแข็ง ผิวพรรณก็แตกต่างกันออกไป บางพวกก็งาม บางพวกก็ไม่งาม เกิดคุดหนิมและไว้ตัวขึ้น รัศมีก็หายไป เครื่องแต่งกายทิพย์ก็เสื่อมไป ง้วนดินก็หายไป ฤทธิ์ก็หายไปเกิดเป็นสตรีเพศ และบุรุษเพศ ต่างก็เพ่งดูกันก็เกิดความกำหนัดขึ้น จึงเสพเมถุนกันจนเกิดลูกหลาน และต้องทำเครื่องแต่งกายกัน หาเครื่องบริโภค-

¹พระพรหมมุนี, สากศาสนา, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, 2505) หน้า 8-10.

²"อัคคัณฺฐสูตร", พระไตรปิฎก, เลม 11, ขอ 56-61, หน้า 76-82.

เอาเองจนกระทั่งทุกวันนี้ และในเวลาเดียวกัน พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวนักษัตรทั้งหลาย ก็เกิดขึ้นเต็มท้องฟ้า ปรากฏเป็นกลางวัน กลางคืน ห่ม โมง ยาม และวัน เดือน ปี จนกระทั่งบัดนี้¹

บทบาทของพรหมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติและพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ใหม่ๆ พระองค์ทรงพิจารณาถึงกรรมที่พระองค์ได้ ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นกรรมที่ลึกซึ้ง ยากที่บุคคลผู้ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ จึงท้อพระทัย ที่จะตรัสสั่งสอน² ครั้งนั้นสัทม์ก็พรหมทราบความปริวิตกแห่งพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาค ได้มีคำริว่า "โลกจะฉิบหาย" จึงกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงแสดงกรรม เพราะวาสัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสจุกจุกในดวงตาน้อย เป็นปกติมีอยู่ เพราะมีใจสับสน ย่อมเสื่อมจากกรรม สัตว์ทั้งหลายผู้ถึงธรรมจักมี³

พระพุทธองค์ทรงเปรียบบุคคลไว้เป็นคอกบัว 3 ประเภท คือ

1. คอกบัวที่ผู้คนขึ้นพิน้ำแล้ว คอยสัมผัสรัศมีพระอาทิตย์จักบานในวันนี้
2. คอกบัวที่ผู้คนอยู่เสมอน้ำ จะบาน ณ วันพรุ่งนี้
3. คอกบัวที่ยังไม่ขึ้นจากน้ำ ยังจมอยู่ภายใต้ตม จะบานในวันต่อๆ ไป⁴

ในที่สุดพระองค์จึงทรงรับอาราธนาที่จะแสดงกรรมโปรกสัตว์ สันนิษฐานว่าเรื่องนี้ กล่าวขยายพระพุทธดำริปรารภการ แสดงพระธรรมเทศนา เป็นบุคคลลาภีฐาน พรหมนั้นมี เมตตา กรุณา เป็นวิหารธรรม กล่าวถึงท้าวสัทม์ก็พรหมก็คือ กล่าวถึงพระกรุณา ทำให้กลับ ทรงพระปรารภถึงการแสดงกรรม กล่าวถึงทรงรับอาราธนาของพรหม ก็คือทรงเปิดของแก่ พระกรุณาให้เป็นปุเรจาริกไปเบื้องหน้า⁵

¹ อักขัยสูตร, สุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 11, ขอ 56-61, หน้า 76-82.

² สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระพุทธประวัติ เล่ม 2, หน้า 57.

³ "อายุจนสูตร" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 15, ขอ 557, หน้า 193.

⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระพุทธประวัติ เล่ม 1, หน้า 57.

⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระพุทธประวัติ เล่ม 1, หน้า 57.

ก. บทบาทของพรหมก่อนพระพุทธรูปประสูติ

พรหมเขามาเฝ้าบทบาทเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์ตั้งแต่พระพุทธรูปองค์ยังไม่ประสูติเสียอีก คือ เมื่อพระเจ้าสีหนุราชและพระเจ้าชนาธิปราชกรกระทำพิธีอภิเษกสมรสระหว่างพระสิริสุทโธทนะพระราชกุมาร กับพระนางสิริมามายา เมื่อได้ดุษฎีฤกษ์ ท้าวสุทธาวาสพรหมก็ทรงจูงพระหัตถ์พระสิริสุทโธทนะพระราชกุมาร และนางสุตาคาอสุรินทรธิดาก็จูงพระหัตถ์พระนางสิริมามายาขึ้นสถิตบนรัตนราศีที่อภิเษก เมื่อสองกษัตริย์ทรงจับพระหัตถ์ซึ่งกันและกัน สมเด็จพระเจ้าสีหนุราชเป่าพิชัยวิชัยคุมหาสังข์ทักษิณาวัฏ คันธรรพบุตรก็คิดพิณสามสาย เทพยดา และมนุษย์ทั้งหลายก็ประโคมทิพยดุริยางค์ และมนุษย์ดุริยางค์ และท้าวสุทธาวาสมหาพรหมก็ทรงหลังพิงอุทกธารจากรัตนนิภังคาร¹

อีกครั้งหนึ่งสุทธาวาสพรหมทั้งหลายได้ประกาศเหตุแห่งพุทธโลกาหลกแก่มนุษย์ว่าอีกแสนปีข้างหน้า พระสัพพัญญูจะบังเกิดขึ้นในโลก ถ้าผู้ใดใครพบเห็นจวงเวียนจากเบญจพิชเวรทั้ง 5 อุคสาห์มาเพื่อบุชาน รักษาศีล เจริญความา กระทำการกุศลต่าง ๆ²

ข. บทบาทของพรหมตอนที่พระพุทธรูปประสูติ

ในตอนทีพระพุทธรูปประสูติจากพระครรภ์ ยังมีพื้นถึงพื้นปฐพี ท้าวสุทธาวาสพรหมทั้ง 4 ก็ทรงรองรับควดายทองในทีเฉพาะพระพักตร์ราชเทวี แล้วกล่าวว่าพระแม่เจ้าทรงโสมนัสเล็ก พระราชโอรสทีประสูตินี้มหัศจรรย์มากยิ่งนัก ขณะนั้นอุทการาททั้งสองก็ไหลหลังจากอากาศห่อธารอันหนึ่งเป็นสีโตทก ห่อธารอันหนึ่งเป็นอุณโหดกลงมาโสรจสรงพระกายพระมหาสัคว์ และพระราชามารดา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้อธิบายในตอนประสูติว่ามีเทวดา (พระพรหม) มารับ ท่อน้ำร้อน น้ำเย็น ตกกลงมาจากอากาศสถาน -

¹สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา, หน้า 32.

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา, หน้า 32.

พระกายได้แก่ อาพาธคาบส และอุททกคาบส หรือนักบวชอื่นรับไว้ใบสำนักร ทุกกริยาที่เปรียบ
 ควดยทอน้ำร้อน วิริยะทางจิตที่เปรียบควดยทอน้ำเย็นชำระพระสันดานให้สิ้นสนเท่ห์อย่างไร
 เป็นทาง อย่างไม่เป็นทาง¹

ค. บทบาทของพรหมตอนที่พระพุทธองค์เสด็จออกบรพชา

เมื่อพระสัทธัตถะเสด็จออกจากพระราชวัง เนื่องจากทรงเบื่อหน่ายในโลกีย์วิสัย
 ในกาลนั้นท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งมีนามว่า ฆฎิกการพรหมผู้เป็นสหายกับพระโพธิสัตว์ ครั้นเสวย
 พระชาติเป็นโชติपालมาดพ ในสมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า อันนิตรกรรมมิได้บาราศ
 ประมาณถึงพุทธันดรหนึ่ง จึงนำเอาบริวารทั้ง 8 อันเป็นทิพย์ มี ไตร จีวร เป็นต้น จาก-
 พรหมโลกลงมาถวายพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรง ไตร จีวร กาสวพัสดุ์ และเปลื้อง
 เครื่องทรงคฤหัสถ์อันเป็นสี่ขาให้แก่ท้าวมหาพรหม ท้าวมหาพรหมก็อัญเชิญขึ้นไปบรรจุไว้ใน
 หุสเสจกีย์สูง 12 โยชน์ในพรหมโลก²

อีกครั้งหนึ่ง นางสุชาดาผู้เป็นธิดาแห่งเสนกุมภี ณ บ้านเสนานิคม ในอรุเวลา-
 ประเทศ นางโคกะทำปณิธานปรารถนาท้าวบวงสรวงแกเทพยดา ณ ตนไตร ขอให้ได้สามี
 ซึ่งมีตระกูลเสมอกัน และได้บุตรคนหัวปีเป็นชาย เมื่อได้สมประสงค์นางก็ทำพิธีพลีกรรม-
 บวงสรวงแกเทพยดาประจำนิโครธพุกษ ในขณะนั้นนางสุชากากำลังหุงข้าวมธุปายาส
 ท้าวมหาพรหม นำเอาทิพย์เศวตฉัตรมากางกันเบื้องบนภษณะที่หุงข้าวมธุปายาส ท้าวจตุโลก-
 บาดทั้ง 4 ก็มารักษาเตาไฟ พระอินทร์เป็นผู้ก่อไฟ นางสุชาดาเห็นเหตุมหัศจรรย์ จึงให้
 นางทาสีไปกวาดแฉับบริเวณใต้ตนไตร ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 เป็นเวลาที่พระพุทธองค์
 ทรงทำทุกรกิริยาครบ 6 พรรษาพอดี เมื่อนางหุงข้าวมธุปายาสไปถึงบริเวณตนไตร เห็น-
 พระพุทธองค์ เข้าใจว่าเป็นเทพยดาจึงนอมเกล้าถวายข้าวมธุปายาสแก่พระพุทธเจ้า³

¹สมเด็จพะมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระพุทธประวัติ, เล่ม 1, หน้า 110.

²พญาดิโท, ไตรภูมิพระร่วง, หน้า 242.

³สมเด็จพะมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา, หน้า 150-151.

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงรับข่าวมรณภาพจากนางสุชาดา และ देखแล้วก็ทรง
 ลอยถาดทอง (ที่นางสุชาดาถวายพร้อมกับข้าวมธุปายาส) ที่แม่น้ำเนรัญชรา พระองค์ก็มา
 ประทับที่พระมหาโพธิ์พฤกษ์ในกาลนั้น ท้าวสัทหมบคิพรหม ก็ทรงเอาทิพย์เศวตฉัตรอันมีปริณทล
 กว้างได้ 3 โยชน์มากางกัน พระอินทร์ และสุยามก็ทรงทิพยจามรและ วาลวิชนี มาถวาย
 งานพิทักษ์ชายชวา¹

ขณะที่พระองค์ทรงดำรงพระสติมั่น เฉพาะอาณาปณสมาธิภาวนาแล้วออกโอษฐ์
 คำรัสพระสัจจาธิษฐานว่า ถ้ากมลสันดานแห่งอาตมาไม่พเนธาสวกลิเสสกามคุณตราบไค ถึง
 มาตราว่าเหตุภัยและเนื้อหนังทั้งเอ็น สมอง อัฐิ จะแห้งเหือดตลอดถึงเลือด และอินจนทั่วสรีรกาย
 อาตมากมีไคทำลายซึ่งสมาริบัลลังก์นี้เคย คงจะเพียรให้บรรลุเสวยพุทธานิเสกสมบัติ บวนชริ-
 บัลลังก์อัสสนันนี้ให้จงได้ ในกาลนั้นพระย้าวสคิมาร ไคนำพยุหยาตราเทพยดาทั้งหลายต่างก็
 สะคุ้งตกใจกลัวหนีไป แม้แต่พระอินทร์ สุยาม ที่อยู่งานพิค หรือแม้แต่พระพรหมที่ถือฉัตรก็หนีไป
 พรหมโลก แต่ในที่สุดพระองค์สามารถเอาชนะพระย้าวสคิมารได้²

ง. บทบาทของพรหมภายหลังที่พระพุทธองค์ตรัสรู้

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่ากรรมะอันเป็นของลึกซึ้ง
 ยากที่บุคคลที่ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ จึงทอพระทัยที่จะตรัสสั่งสอน³ ท้าวมหาพรหม
 ทรงทราบถึงปรีวิติคของพระพุทธองค์ ไคคำริว่าโลกจะฉิบหายหนอ โลกจะพินาศหนอ เพราะ
 พระตถาคตเจ้าทรงนอมพระทัย เพื่อความชวนชวายน้อย จึงปรากฏร่างค่อพระพิคทร์
 กราบทูลอาราธนาให้ทรงแลคงธรรมมิ่งค่อมาพระธรรมสังคากาจารย์ไคยกขึ้นสู่สังคายนานใน
 คัมภีร์อัปาทานเป็นคากา และค่อมาพุทธศาสนิกชนไคใช้คากานี้เป็นบทอวารานาธรรมความว

¹สมเด็จเจ้าพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตไพรส, ปฐมสมโพธิกถา, หน้า 154.

²สมเด็จเจ้าพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระพุทธประวัติเล่ม 1, หน้า 57

พรหม จ โลกาศิปติ สหมปติ
 กคฺชอุชฺฐี อนฺนวิริ อยาจถ
 สนคฺชิตฺต สตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 เทเสตุ ฐมฺมํ อนุกมฺปิมี ปชํ¹

ก็พรหมชื่อ สหัมบดี ผู้เป็นใหญ่ในโลกกระทำอัญชลีกราบทูลอภิวาทพระพุทธรูปเจ้า ผู้ประเสริฐไม่มีใครยิ่งกว่า สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เป็นเจ้าพวกมีชู้เล็กน้อย ในดวงตามีอยู่ ขอพระพุทธรูปพระภาคเจ้า โปรดอนุเคราะห์หม้อลี้ตัวนี้ แสดงธรรมเถิด

เมื่อพระพุทธองค์ทรงครุสรีระใหม่ๆ ทรงมีความปริวิตกว่าพระองค์พึงเคารพสมณะ หรือพรหมณ์ เพื่อความบริบูรณ์แห่งศีลโพธิ์ที่ยังไม่บริบูรณ์ ครั้นนั้นท้าวสหัมบดีพรหมทรง ทราบปริวิตกของพระพุทธองค์แล้ว จึงทรงปรากฏตนต่อหน้าพระพุทธองค์ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระองค์ทรงสักการะเคารพธรรมของพระองค์นั้นแหละ เพราะ แมแต่พระพุทธเจ้าในอดีตกัถรงสักการะพระธรรมนั้นเอง²

ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ วิหาร เขตวันอารามของอนาถบิณฑิก- เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พกพรหมได้เกิดหิวข้าวว่า ฐานะของพรหมนี้เที่ยง ยั่งยืนติด- คือกัน คงที่ มีความไม่มีเคลื่อนไหวเป็นธรรมดา ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งพกพรหม จึงปรากฏพระองค์ในพรหมโลกได้ครุส- สั่งสอนว่า ฐานะของพรหมไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่ติดต่อกัน ไม่คงที่ มีการเคลื่อนไหวเป็น ธรรมดา โดยพระองค์ชี้แจงว่า พระองค์ทราบถึงอายุของพรหม³

นอกจากนั้นในพรหมชาลสูตรยังกล่าวถึงพรหมที่จุติมาจากชั้นอากาสสรณภูมิว่า เป็น ผู้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัตฺยจรไปได้ในอากาศ -

¹"พุทธวงศ์" ชุททกนิกาย, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 33, ข้อ 1, หน้า 313.

²"คาราวสูตร" พระสุคตตันปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 15, ข้อ 560.

³"พกสูตร" พระสุคตตันปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 15, ข้อ 566-570, หน้า 198-200.

อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลนาน ผู้ใดเกิดก่อนย่อมคิดเห็นว่าตนเองเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็นดวงแท เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้ริบผิด เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่มสัตว์ ผู้เป็นแล้ว และกำลังเป็น แต่ฐานะอย่างนี้ถือว่าไม่เที่ยง ยังต้องจุติอยู่¹

อนึ่งในเกวัญสุตรกล่าวถึงความที่พรหมยังเป็นผู้ไม่รู้ เป็นผู้ค้อยกว่าพระพุทธเจ้า โดยกล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่งขึ้นไปถามมหาพรหมว่า มหาภูตรูป 4 คับที่ไหน มหาพรหมกลับตอบว่า เราเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เราเป็นใหญ่ ฯลฯ เราเป็นบิดาของสัตว์ทั้งที่เป็นแล้วและ กำลังจะเป็น ภิกษุก็บอกว่าไม่ถามอย่างนี้ แต่พรหมก็ยังตอบอยู่อย่างเดิม 2-3 ทน และจึงมีภิกษุพูดในที่ลับตาพรหมอื่นว่า เราตอบไม่ได้ แต่ต้องตอบไปอย่างนั้น เพราะอายพรหมอื่นๆ เพราะพรหมทั้งหลายเข้าใจว่ามหาพรหมรู้ ขอให้ไปถามพระพุทธเจ้าเถิด ภิกษุจึงกลับมาถามปัญหานี้ และพระพุทธเจ้าทรงตอบปัญหานี้ได้²

และยังมีเรื่องกล่าวถึงพรหมอีกองค์หนึ่ง ซึ่งเกิดทิฐิชื่อว่า สมณะ หรือพราหมณ์ ที่จะมาถึงพรหมโลกได้ไม่มี พระพุทธองค์ซึ่งประทับอยู่ ณ พระเชตะวันอารามของ อนาถ-บิณฑิกเศรษฐีทราบถึงปริวิตก จึงมาปรากฏพระกายในพรหมโลก ณ เบื้องบนของพรหมนั้น และเข้าเฝ้าโศภิติน พระโมคคัลลาน์ พระกัศสป พระอนุรุทธ พระมหากัปปิน โค้ตามเสด็จ ไปยืนอยู่คานขวา คานซ้าย คานหลัง ของพระพุทธองค์ และค้ำกว่าพระพุทธองค์ แต่สูงกว่าพรหม พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถามว่า ทิฐิของพรหมยังมีอยู่หรือไม่ พรหมได้กราบ ทูลว่า ทิฐิมิได้มีแก่ชาวพระองค์แล้ว³

มีเรื่องเล่าอีกว่า ในสมัยหนึ่งพระโกฎีกาลิกภิกษุผู้เป็นพระสหายของพระเทวทัต ได้อาพาธถึงความลำบาก ในครั้งนั้น ศุภบิ๋จเจกพรหมได้เข้าไปหาพระโกฎีกาลิก สั่งสอนให้

¹"พรหมชาลสูตร" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 9, ข้อ 31, หน้า 19.

²เกวัญสุตร" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 9, ข้อ 343-149, หน้า 370-373.

³"อปราทิมุติสูตร" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 15, ข้อ 574-591, หน้า 201-203.

พระโกกาลิกเลื่อนในพระสารีบุตร และโมคคัลลานะ แต่พระโกกาลิกปฏิเสธกลับกล่าวว่า
 คุณพู่ใจ เจกพรหม เป้าพระอนาคามียังมาวนวายนในเมืองมนุษย์อีก พระโกกาลิกไปมาเฝ้าพระ-
 พุทฺธของค์ พระพุทฺธของค์ทรงตรัสแนะนำให้พระโกกาลิกเคารพเลื่อมใสในพระสารีบุตร และ
 พระโมคคัลลาน์ พระโกกาลิกก็ปฏิเสธเช่นกัน ถึงแม้พระพุทฺธของค์ตรัสถึง 3 ครั้งก็ไม่ได้ผล
 ต่อมาต่อมทั้งหลายขนาดเมล็ดกัมพูชาก็เกิดขึ้น แล้วโตขึ้นขนาดเมล็ดถั่วเขียว ขนาดเมล็ด
 ถั่วดำ ขนาดเมล็ดพุทรา ขนาดมะขามป้อม ขนาดผลมะตูมอ่อน คอวารกนั้นแตกทั่วร่างกาย
 ครั้งนั้นพระโกกาลิกไถ่กระทำกาละและได้ไปเกิดในปรตุมนรก ท้าวสหัมบดีพรหมก็ได้มา
 กราบทูลพระพุทฺธของค์ว่า พระโกกาลิกได้ถึงมรณภาพ แล้วไปเกิดในปรตุมนรก เพราะจิต
 อามาศในพระโมคคัลลาน์ และพระสารีบุตร¹

ครั้งเมื่อพระพุทฺธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาอยู่ที่ดาวดึงส์ ในระหว่างจำพรรษานี้
 ได้โปรดเทศนาแก่พระพุทฺธมารดา ครั้นถึงวันอัศจรรย์ปุณณมี เดือน 11 ก็เสด็จกลับ เวลา
 เสด็จกลับพระอิหริโกทรงเขมิตันโคแก้ว บันโคทอง และบันโคเงิน มีบันโคแก้วอยู่ตรง
 กลาง เป็นทางเสด็จลงของพระพุทฺธของค์ บันโคทองอยู่ทางขวาให้พวกเทวดาเดินลงมา
 ลง บันโคเงินอยู่ทางซ้ายสำหรับหมู่พรหมเดินลงมาส่ง²

จ. บทบาทของพรหมตอนที่พระพุทฺธของค์เสด็จปรินิพพาน

เมื่อพระพุทฺธของค์ทรงเข้าปรินิพพานแล้ว ท้าวสหัมบดีโคกล่าวคาถานี้พร้อมกับ
 กาลปรินิพพาน ว่า

สัตว์ทุกหมู่เหล่า จักทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก
 พระตถาคตผู้ทำสลา ผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลก
 ถึงแม้จะถึงกำลังพระญาณ เป็นพระกัมพูทฺธ เช่นนี้ ยังปรินิพพานแล้ว³

¹ "สุตฺตพุทธสมุทฺต" และ "พุทฺธิยโกกาลิกสุตฺต" พระสุตฺตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก,
 เล่มที่ 15, ข้อ 596 - 605, หน้า 208 - 212.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา,
 หน้า 437.

³ "ปรินิพพานสุตฺต" พระสุตฺตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 15, ข้อ 622, หน้า 220 .

ฉ. บทบาทของพรหมกับพุทธสาวก

สมัยหนึ่งพรหมคนหนึ่งมีความเห็นว่า ไม่มีสมณะใดมีความสามารถเข้าถึงพรหมโลกได้ พระพุทธองค์ และพระสาวกอันได้แก่ พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัปปิน และพระอนุรุทธ ได้ปรากฏกายขึ้นในพรหมโลกนั้น ต่อหน้าพรหมนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมท่าลายหิฐีที่หลงผิดของพรหมนั้น แล้วจึงเสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ตามเดิม หลังจากนั้นพรหมได้เรียกพรหมปาริสีชชนหนึ่งได้ไปหาพระโมคคัลลานะถึงที่อยู่เพื่อถามว่า สาวกของพระผู้มีพระภาคที่มีอำนาจ มีฤทธิ์ เหมือนพระโมคคัลลานะมีอีกหรือไม่ พระโมคคัลลานะตอบว่ามี ปาริสีชพรหมโคตรไปหาพรหมตนนั้นและได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้พรหมตนนั้นทราบ¹

อีกเรื่องหนึ่ง สมัยที่พระโกกาลิกภิกษุได้อาพาชนัก ตูฬปัจเจกพรหมได้มาพบพระโกกาลิก โลกาวเดือนสคติพระโกกาลิกว่า ให้พระโกกาลิกทำจัดให้เคื่อนมใส่ตอพระสารีบุตร และโมคคัลลานะ แต่พระโกกาลิกปฏิเสธ ถึงแม้พระพุทเจ้าจะทรงตรัสตักเตือนก็มีได้ผล ภายหลังพระโกกาลิกได้ถึงกาละ โดยความทุกข์เวทนาหนัก และได้เข้าถึงปฐมบรมก²

ช. บทบาทของพรหมในวรรณคดีบาลีในทศชาติ

เรื่องพรหมบิณฑกกล่าวถึงทศชาติ 3 เรื่องด้วยกัน คือ

1. ฎริทัตชาดก
2. นารทชาดก
3. สุวัณโณสพชาดก

เรื่องฎริทัตชาดก เป็นชาดกเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก เมื่อพระฎริทัตถูกพรหมณ์ทำร้ายบาดเจ็บสาหัส สุโภคนึงเป็นอนุชาองค์ถัดมาจากพระองค์จะทำร้ายพรหมณ์ แต่อริผู้เป็นอนุชาองค์สุดท้ายได้ห้ามไว้ว่า อย่าได้ทำร้ายพรหมณ์ เพราะพรหมณ์เป็นลูกพรหม

¹"อปราทิสฐิต" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 15, ขอ 573 - 584, หน้า 201 - 204

²"ตฤพพรหมสูตร" และ "หุติยโกกาลิกสูตร" พระสุตตันตปิฎก, พระไตรปิฎก, เล่ม 15 ขอ 596 - 604, หน้า 208 - 212.

ถ้าทวามหาพรหมจะโกรธ พวกนาคเหล่านี้ทำร้ายลูกหลานท่าน แล้วท่านจะบันดาลพิภพ
ของเราให้ย่อยยับไป เพราะพรหมเป็นผู้ประเสริฐสุด ผู้ที่เข้าใจให้เลื่อมใสในพรหม
จะไม่บังเกิดในที่อื่น นอกจากเทวโลกอย่างเดียว พรหมเป็นผู้สร้างโลกมีอำนาจที่จะบัญชา
ทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามปรารถนา ถ้อยคำเหล่านี้ภูริทัตโคตมคานทั้งสี่ โยกว่าวเป็น
คาถาวา

ส เจ หิ โส อีสฺสโร สพฺพโลเก
พรหฺมา ปหุ ภูคปฺตี ปชานํ
กึ สพฺพโลกํ วิทฺธิ อลกฺขิ
กึ สพฺพโลกํ น สุขํ อกาสิ

ถ้าพรหมเป็นอิสระในโลกทั้งปวง พรหมเป็นภูคบดีของสัตว์ทั้งหลาย ทำไม
เล่าถึงได้จัดแจงโลกนี้ให้มีแต่ความทุกข์ ไม่ทำให้โลกทั้งปวงมีความสุข

อีกข้อหนึ่งว่า

ส เจ หิ โส อีสฺสโร สพฺพโลเก
พรหฺมา ปหุ ภูคปฺตี ปชานํ
มายามุสฺวาชฺชเมเทน จาปิ
โลกํ อชฺมเมเน กิเมตฺถจาริ

ถ้าพรหมเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง เป็นผู้สามารถอาจบันดาลได้ทุกอย่าง
เป็นบดีแห่งชีวิตของประชา ทำไมถึงได้ทำประโยชน์ให้แก่โลกนี้ด้วย อชฺรรม คือมายา
การผูกเท็จ และความมัวเมา

หมายความว่า เช่น คำกล่าว "คนที่ฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ เป็นผู้บริสุทธิ์ สัตว์ หรือ
บุคคลที่ถูกฆ่าเพื่อการบูชายัญจะได้ขึ้นสวรรค์ พวกพรหมซึ่งเป็นผู้สร้างพรหมว่าไว้อย่างนี้
แต่ว่าพวกพรหมนั่นเองเป็นคนฆ่า ไม่ยอมเป็นคนถูกฆ่าเลยสักคนเดียว คนอื่นทั้งนั้นที่ถูก
ฆ่าบูชายัญ พวกพรหมเปล่าเลยไม่ยอมทั้งๆ ที่ตนก็กำหนดไว้ว่า ผู้ที่ถูกฆ่าบูชายัญจะได้ขึ้น

สวรรค์" แต่พวกคนไม่มีใครยื่นคอสมัครให้เข้า คนอื่นทั้งนั้นที่ถูกฆ่า นี่ทำไมพรหมทำอย่างนี้¹

สำหรับเรื่องสุวัตถสามนั้น กล่าวแต่เพียงว่า ทุกุกุมาร และปาริกากุมารี่ผู้เป็น บิดา มารดา ของสุวัตถสามนั้น จุติมาจากพรหมโลก คั้งนั้นเมื่อทั้งสองถูกบังคับให้แต่งงาน จึงไม่เสพเมถุน เพราะประพฤติพรหมจรรย์ ที่นางปรีกาทังครรภ์ได้เนื่องจากบุคคลทั้งสอง นั้นภายหลังได้ออกบวช แต่ควยเวรกรรมแคปางหลังได้เกิดตาบอด เทวดาสงสารจึงได้บอก แก่ ทุกุกุมาร ให้เอามือลูบท้องนางปาริกาในขณะที่มีประจำเดือน 3 ครั้ง เพื่อจะได้มีลูกชาย ไวช่วยเหลือ

สำหรับเรื่องพรหมนารถชาคกนั้น เรื่องมีอยู่ว่า พระรุจรราชกุมารี พระราชธิดา พระเจ้าอังคตี ได้กราบทูลเตือนสติพระราชบิดาผู้ทรงมีว เม่าในกามคุณเพราะเชื่อในคำสอน ของคณาชิวัก ให้เลิกประพฤติชั่วเสีย แต่พระเจ้าอังคตีไม่ทรงละมิจนาคิฐิ พระราชธิดาไม่- เห็นอุบายใดที่จะเหมาะสมนอกจากตั้งใจชื้อนากจเทวดุทธิ เมื่อจับคำอชื้อนากจเทวดุทธิ ถึง ทวามหาพรหมผู้พิทักษ์โลก ซึ่งมีนามว่า นารทะ สกุกถัสสป จำแลงมาเป็นฤษิมมนุษย์มาแก้- ความเห็นผิดของพระเจ้าอังคตีให้หมดไปจากพระหทัย²

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹แย้ม ประพัฒน์ทอง, พรหมลิขิต, (พระนคร:โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2517) หน้า 22-26, อ่าง ภูริทัตชาคก พระไตรปิฎกเล่ม 28, ขอ 760-762, หน้า 222-230.

²"มหานารถกัสสปชาคก" พระไตรปิฎก, เล่ม 28, ขอ 854-892, หน้า 260-273.